

MELUZyna

ISSN 2449-7339

2 (23) (2025) | Rocznik XII

DOI: 10.26485/me.2025.2-05

KONTEKSTY I NAWIAZANIA

Hanna Olszewska*

Uniwersytet Łódzki

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-8298-2707>

Bohaterowie historyczni w literaturze dla dzieci na przykładzie wybranych władców z dynastii Jagiellonów w twórczości Grażyny Bąkiewicz

Wstęp

Współczesna literatura skierowana do dzieci i młodzieży stanowi bardzo interesującą podgrupę wszystkich utworów literackich. Reprezentują ją liczne gatunki charakterystyczne dla tekstów napisanych z myślą o odbiorcach dorosłych, np. powieści i opowiadania historyczne, obyczajowe, kryminalne, popularnonaukowe, poezja czy dramat. Utwory tworzone z myślą o potrzebach i możliwościach percepcyjnych dzieci stanowią istotny element wspomagający ich rozwój. Literatura jest bowiem źródłem zarówno kluczowej dla ich dojrzewania zabawy, jak i edukacji.

Nauki tej nie należy rozumieć wąsko: nie chodzi bowiem jedynie o poszerzenie erudycyjnych horyzontów i wyobraźni najmłodszych, ale też o kwestie wychowawcze i kształtowanie tożsamości dziecięcych odbiorców. Tak rozmaite cele stawiane literaturze dla czytelników niedorosłych mogą być realizowane różnorodnie, a aby je osiągnąć autorzy sięgają po rozmaite rozwiązania. Na podstawie analizy tychże możliwe jest nie tylko wyodrębnienie poszczególnych cech literatury dla dzieci i młodzieży, ale też wskazanie jej funkcji.

* e-mail autorki: hanna.olszewska@edu.uni.lodz.pl

Jednym z celów współczesnych utworów dla młodych czytelników zaliczanych do tzw. literatury zaangażowanej jest prowokowanie za jej pośrednictwem do dyskusji i refleksji na tematy tożsamościowe i etyczne. Funkcja pielęgnowania pamięci o dawnych wydarzeniach i ludziach ujawnia się w szczególny sposób w literaturze dziecięcej o tematyce historycznej (Michułka, 2023, s. 312–314, 325). Jej istotnym zadaniem jest także ukazanie wartości moralnych. Kluczowe jest jednak czynienie tego z szacunkiem do dziecięcego odbiorcy i traktowanie go jak równoprawnego partnera w odkrywaniu tego, co dobre i godne. Literatura dziecięca ma również na celu oswojenie czytelników z tematami trudnymi – cierpieniem, śmiercią, samotnością i innymi bolesnymi doświadczeniami. Pozwala ona również odbiorcy na szukanie w tekstach literackich zrozumienia dla samego siebie i otaczającego świata. A zatem literatura dziecięca pełni też funkcję narzędzia rozwijającego kreatywność, wyobraźnię i poczucie wolności. Zadaniem twórczości dla niedorosłych czytelników jest też rozbudzenie w nich radości z czytania, a w konsekwencji – zainteresowania literaturą i swego rodzaju promocja czytelnictwa (Leszczyński, 2012, s. 18–24).

W perspektywie literatury historycznej dla niedorosłych najistotniejsza wydaje się funkcja wychowawczo-dydaktyczna mająca kluczowy wpływ na szeroko rozumiany rozwój dzieci. Utwory historyczne nie tylko przedstawiają dzieciom wybrane fragmenty historii polskiej lub powszechnej czy prezentują sylwetki wybitnych postaci historycznych, ale także rozwijają znajomość poprawnej polszczyzny (lub innego języka ogólnonarodowego albo obcego), pobudzają do analitycznego i krytycznego odbioru słowa pisanego, zachęcają do nowych zainteresowań i własnej twórczości, a także kształtują dziecięcą tożsamość (Czechowski, 2007, s. 18–21). Kluczowe jest także ukazywanie za jej pośrednictwem zalet i wad ludzkich, a co za tym idzie – przedstawianie pożądaných wzorców zachowania i cech charakteru (Baluch, 2003, s. 27–32).

Literatura historyczna wpływa bowiem na formującą się u dzieci moralność, światopogląd oraz postawy patriotyczne. W okresie rozbiorów za sprawą pisarzy tego nurtu literackiego – Klementyny z Tańskich Hoffmanowej, Stanisława Jachowicza, Teresy Jadwigi Papi czy Walerego Przyborowskiego – była wręcz narzędziem zapewniającym ciągłość trwania państwa polskiego, nie w sensie formalnym, a emocjonalnym, obywatelskim i społecznym (Skotnicka, 2002, s. 317). Z kolei w okresie PRL-u stanowiła ona narzędzie propagandowe, przedstawiając treści zgodne z ideologicznymi założeniami ówczesnego ustroju politycznego (Gwadera, Pytlos, 2014, s. 100–103). Jako przykłady takich utworów wymienić można chociażby: *O wielkim Stalinie i Lenin wśród dzieci* Lucyny Krzemienieckiej (1949; 1952), czy *Hela będzie traktorzystką* Marty Michalskiej (1950). Współcześnie, gdy polskość nie jest już zagrożona, literatura historyczna dla dzieci jest na swój sposób „odciążona” – kwestie patriotyczne nie muszą wysuwać się na pierwszy plan, a utwory historyczne mogą łączyć wiedzę z rozrywką oraz wspomagać kształtowanie tożsamości społeczno-kulturowej odbiorców (Michułka, 2020, s. 434).

Na tle bardzo rozległej i chętnie ostatnio wydawanej literatury o tematyce historycznej dla dzieci autorką niezwykle płodną, podejmującą różnorodne zagadnienia, w rozmaitych formach, jest niewątpliwie Grażyna Bąkiewicz – historyczka z ponad trzydziestoletnim doświadczeniem pedagogicznym. W swoim literackim dorobku ma pozycje o zróżnicowanej tematyce zarówno dla dzieci, młodzieży, jak i dorosłych. Główną część jej twórczości stanowią skierowane do dzieci w wieku 9–12 lat, opierające się zarówno na źródłach i hipotezach historycznych,

jak i na nauczycielskich doświadczeniach autorki, powieści i opowiadania¹. Czerpie w nich z różnorodnych gatunków literackich, m.in. powieści fantastycznej i kryminalnej. Pisze książki przybliżające historię Polski na przestrzeni wieków – zarówno te dotyczące dynastii Piastów i Jagiellonów, królów elekcyjnych, jak i dziejów Polski w okresie rozbiorów, dwóch wojen światowych i PRL-u. Tematy te rozwija w różnych cyklach literackich: *Ale historia...*, *Kryminałek fantastyczno-historyczny* i w napisanej z Kazimierzem Szymeczką i Pawłem Wakułą serii *Zdarzyło się w Polsce*. Porusza również tematy historii lokalnej – jest autorką serii *Opowieści dzieci fabrykanta*, w której przedstawia życie w XIX-wiecznej Łodzi, jej rodzinnym mieście. Przybliża odbiorcom sylwetki polskich władców, przywódców, artystów, naukowców, grupy powstańców i działaczy społecznych, ale także tworzy postacie „zwykłych” ludzi danych czasów.

Jak wspomniano, Bąkiewicz jest pisarką bardzo aktywną – we wrześniu 2025 r. premierę miała kolejna jej powieść z serii *Ale historia...*, tym razem nawiązująca do słowiańskich wierzeń (2025). To również autorka obecna w przestrzeni szkolnej – powieść *A u nas w domu. Opowieści dzieci fabrykanta* została wpisana na listę lektur uzupełniających i wykorzystywana jest nie tylko przez polonistów, ale także historyków. Pomimo tak różnorodnej i obszernej działalności twórczość Bąkiewicz w przestrzeni naukowej niemalże nie istnieje. Poza recenzjami w wybranych czasopismach i rozdziałem w składającej się z wywiadów książce *Moc pisania* (Czajka-Anyszka, 2025, s. 58–63) niewiele jest opracowań naukowych poruszających kwestię jej pisarstwa².

Niniejszy artykuł stanowi próbę zaprezentowania twórczości Bąkiewicz, a jego celem jest również ukazanie na przykładzie utworów autorki tendencji w kreowaniu postaci historycznych w literaturze dziecięcej o tej tematyce. Jako podstawę takiej analizy przyjęto wybrane powieści i opowiadania autorki dotyczące poszczególnych polskich władców z dynastii Jagiellonów: Jadwigi Andegaweńskiej, Władysława Jagiełły, Zofii Holszańskiej, Władysława Warneńczyka, Kazimierza Jagiellończyka, Bony Sforzy, Zygmunta Starego i Zygmunta Augusta³. Wymienieni bohaterowie ukazani zostali zarówno oficjalnie, jako władcy kraju, jak i prywatnie, jako ludzie będący w różnorodnych relacjach rodzinnych i romantycznych, mający swoje zainteresowania, emocje i skłonności. W badaniu literaturoznawczym opisywanych postaci zastosowane zostały dwie metody – analiza strukturalna ukazująca połączenia i oddziaływania bohaterów i świata przedstawionego, a także porównawcza, zestawiająca wizerunki tych samych monarchów pojawiających się w twórczości Bąkiewicz więcej niż raz. Część praktyczna poprzedzona została krótkim wstępem teoretycznym dotyczącym współczesnej literatury dziecięcej o tematyce historycznej.

¹ G. Bąkiewicz, wiadomość mailowa (online) do: Hanna Olszewska, 01.06.2025 r. [cytowana 25.08.2025 r.], korespondencja prywatna.

² Wśród prac poświęconych pisarstwu Grażyny Bąkiewicz można wymienić: Berkan-Jabłońska, 2024, s. 185–205; Joncek, 2020, s. 334–341; Morawska, 2022, s. 333–344; Michułka, 2020, s. 433–450; Rybak, 2021, s. 376–398; Skoczylas-Krotla, 2017, s. 133–144; Wądołny-Tatar, 2019, s. 75–92, 2021, s. 27–45.

³ Utwory autorstwa Grażyny Bąkiewicz stanowiące podstawę materiałową niniejszego artykułu to: Bąkiewicz, 2017a, 2017b, 2018a, 2018b, 2018c, 2023.

Współczesna literatura dziecięca o charakterze historycznym

W najnowszej literaturze historycznej skierowanej do czytelników niedorosłych zauważyć można pewne tendencje mające na celu ułatwienie dzieciom odbioru treści, zachęcenie ich do zgłębiania dziejów Polski i świata, a także swego rodzaju „odczarowanie” historii. Do tej pory powszechne bowiem były swoiste wielkie narracje – bardzo często stosowano mityzację wydarzeń i bohaterów historycznych, ukazując ich w jednoznaczny, uproszczony, często archetypiczny i wyidealizowany (lub oczerniający) sposób. Obecnie odchodzi się od takiego prezentowania postaci i zdarzeń. Coraz częściej wybitne jednostki przedstawiane są z perspektywy zwyczajnych ludzi. Zasłużeni bohaterowie historyczni nie tylko pełnią istotne funkcje społeczne, ale mają też uczucia, rozterki, zainteresowania i skłonności – zarówno pozytywne, jak i negatywne (Michułka, 2020, s. 437–439).

Wykreowanie wiarygodnych sylwetek bohaterów historycznych wymaga także użycia zrozumiałego dla odbiorców języka. Prowadzi to do częstego wykorzystywania potocznej odmiany polszczyzny, porzucenia archaizacji leksykalnej i składniowej oraz upraszczania tytułatury wykorzystywanej w stosunku do przedstawianych postaci pełniących istotne funkcje. Stosowanie potocznego, a nawet kolokwialnego języka ułatwia dziecięcym czytelnikom odbiór utworów o tematyce historycznej – sprzyja procesowi identyfikacji z bohaterami, a także pozwala na zgłębienie przedstawionej wiedzy, nie utrudniając jej zrozumienia skomplikowaną warstwą tekstową. Współcześnie często wykorzystywany jest również komizm, który łatwiej umieścić w utworze właśnie dzięki polszczyźnie potocznej. Elementy humorystyczne pełnią bowiem funkcję podobną do kolokwializmów – mają ułatwić i uprzyjemnić odbiór czytanych książek, ale także pośrednio wpłynąć na postrzeganie przez czytelników opisywanych postaci i wydarzeń (Michułka, 2020, s. 437–440).

Utwory historyczne dla najmłodszych są wzbogacane nie tylko elementami komicznymi. Autorzy współczesnych tekstów równie chętnie korzystają ze schematów fabularnych typowych dla innych gatunków literackich, takich jak powieść fantastyczna, kryminalna, obyczajowa czy przygodowa, i wplatają w nie wątki historyczne. Niejednokrotnie teksty tego typu stanowią swoistą mieszaninę gatunkową. Często też łączą się w nich różne płaszczyzny czasowe – teraźniejszość i przeszłość. Fabuła może rozgrywać się w całości w dawnych czasach, scalać dwa wpływające na siebie wątki: dawne i współczesne, czy też wykorzystywać motyw przenoszenia się w czasie i przyjmowania funkcji świadka historii, któremu nie wolno ingerować w obserwowane zdarzenia (Michułka, 2020, s. 435–437, 440, 448).

Istotną cechą literatury dla dzieci, również historycznej, jest obecność warstwy graficznej książek. Ilustracje są nie tylko elementem wizualnie atrakcyjnym i zachęcającym do lektury, ale mogą również stanowić uzupełnienie treści edukacyjnych zawartych w tekście. Obecnie w tej funkcji bardzo często wykorzystuje się fragmenty komiksowe, za pomocą których można czy to przedstawić opisywane w tekście główne zdarzenia, czy też zamieścić dodatkowe informacje powiązane z fabułą. Pojawiać się mogą również inne uzupełniające tekst elementy graficzne, np. osie czasu z zaznaczonymi datami i wydarzeniami wspomnianymi w tekście albo rysunkowe przedstawienia prezentowanych bohaterów, miejsc, zabytków lub symboli historycznych (Michułka, 2020, s. 437; Wądołny-Tatar, 2020, s. 273).

Grażyna Bąkiewicz jako autorka książek dla dzieci o tematyce historycznej

Opisane tendencje i zabiegi stosowane we współczesnej literaturze historycznej dla dzieci obecne są również w twórczości Bąkiewicz. Kreacje polskich władców w jej powieściach i opowiadaniach tworzą poczet wybranych królów i królowych. Prezentacja bohaterów nie ogranicza się jednak tylko do pełnionych przez nich funkcji. W znacznej większości przypadków przedstawiane są także ich charaktery, zainteresowania, upodobania, emocje i relacje międzyludzkie. Dużo rzadziej czytelnik znajdzie opisy ich powierzchowności – wygląd jest najczęściej scharakteryzowany dość krótko, bez szczegółów i pojawia się jedynie w kluczowych momentach, np. w opowiadaniu *Litwin na polskim tronie* i w powieści *Ada i sześć palców Warneńczyka*. Pełni tu natomiast ważną funkcję – dowodzi pokrewieństwa Władysława Jagiełły, Kazimierza Jagiellończyka i Władysława Warneńczyka. Z kolei w powieści *Jadwiga kontra Jagiełło* kontrastujące ze sobą wizerunki królowej i króla mają podkreślić, jak niedobrym małżeństwem (okazuje się to jednak pozorne i zostaje następnie zdementowane) (Bąkiewicz, 2017a, s. 8, 21–22, 35, 81; 2018c, s. 35; 2023, s. 18, 26, 57, 68).

Tak oszczędne opisy wyglądu wynikać mogą z chęci przedstawienia prezentowanych bohaterów tak, by ich kreacje uwzględniały psychikę i emocje. To one, w połączeniu ze statusem królewskim, mają zasadniczy wpływ na to, jak ukazani przez Bąkiewicz władcy są odbierani przez dziecięcych czytelników. Charakterystyka wyglądu zewnętrznego, jako nieistotna dla postępowania i sposobu myślenia opisanych królów i królowych, może więc zostać ograniczona do niezbędnego dla fabuły minimum.

Bąkiewicz wnikliwie podchodzi do tego, jak poszczególni monarchowie radzili sobie jako władcy. Nie przedstawia bowiem wszystkich królów jako dobrych i zasłużonych – pojawiają się u niej też tacy, którym brakuje kompetencji, jednak w takich przypadkach autorka stara się wskazać, z czego może wynikać ich nieprzygotowanie. Również przy docenianych władcach pisarka niejednokrotnie podkreśla kwestię ich przygotowania do pełnionej roli, a także akcentuje to, w jaki sposób przejawiają się ich kompetencje i zasługi. Przykładami królów, którzy według Bąkiewicz przysłużyli się Polsce, są Władysław Jagiełło i Kazimierz Jagiellończyk. W przypadku tego pierwszego autorka opisała nie tylko najsłynniejszą bitwę, bitwę pod Grunwaldem, ale też jego postępowanie po skończonej walce (wypuszczanie jeńców, pochowanie poległych, zakaz spożywania krzyżackich trunków i wstrzymanie się z oblężeniem Malborka). Zwróciła uwagę na związki z ojczystą Litwą oraz umiejętności strategiczne, perspektywiczne myślenie i znajomość polityki międzynarodowej, a także starania o zapewnienie miejsca na polskim tronie jego dzieciom (Bąkiewicz, 2017a, s. 61–64, 87–90, 134–135, 159, 163–165, 170–171, 175–176, 188–191, 203–206; 2018c, s. 41–42).

Inny władca, którego Bąkiewicz przedstawia jako dobrego i kompetentnego, to Kazimierz Jagiellończyk, choć jest on jedynie epizodycznym bohaterem opowiadań *Magik przyjechał* i *Litwin na polskim tronie*. W tekstach tych uwydatnione jednak zostało, że cieszy się on poważaniem zarówno wśród polskich poddanych, jak i krzyżackich najemników i mieszkańców miast niemieckich. Podejmuje również decyzje dotyczące małżeństwa, które gotów jest zawrzeć wbrew prywatnym odczuciom. Bąkiewicz podkreśla, że tak korzystne rządy są efektem

gruntownego przygotowania i wszechstronnych nauk, które Jagiellończyk zdobywał w dzieciństwie (Bąkiewicz, 2018d, s. 69, 71–75, 85, 88–89; 2018c, s. 31–45).

Autorka prezentuje również królów, którzy według niej nie mieli tylu zasług, np. Władysław Warneńczyk, Zygmunta Starego czy Zygmunta Augusta. Należy jednak zaznaczyć, że przy każdej z tych kreacji eksponuje inne przyczyny słabości oraz sposób, w jaki się ona przejawia. W przypadku Warneńczyka podkreśla, że otrzymał on, podobnie jak Kazimierz Jagiellończyk, odpowiednie wykształcenie. Padł jednak ofiarą manipulacji i zbyt wcześnie objął tron, co nie pozwoliło mu na wykorzystanie potencjału, który, według Bąkiewicz, miał jako król (Bąkiewicz, 2018c, s. 31–33, 36–39, 44–45; 2023, s. 63–65, 75–77, 81–82). Monarchą, który również miał zadatki na godne panowanie, choć je zmarnował, był Zygmunt August. W powieści *Zygmuncie, i kto tu rządzi?* ukazany został w momencie, gdy nie interesuje go władza – nie chce rządzić krajem, nadużywa swojej pozycji, zapożyczając się bezzwrotnie u szlachty, nie korzystał z rad doradców. Z opowieści wyłania się jego obraz jako władcy pasywnego, nieporadnego, leniwego i obojętnego na pogarszającą się sytuację w kraju. Bąkiewicz łagodzi jednak jego negatywny wizerunek, podkreślając ciężką sytuację emocjonalną, w której się znalazł. Był on bowiem ofiarą silnych nacisków i prób manipulacji zarówno możnowładców, duchownych, jak i matki, Bony Sforzy. Jednocześnie przeżywał żalobę po ukochanej żonie, Barbarze Radziwiłłównie. Tęsknota za małżonką była tak silna, że wręcz paraliżowała monarchę i nie pozwalała mu na podjęcie jakiejkolwiek aktywności. Bąkiewicz wykreowała go jako bohatera dynamicznego – podkreśliła jego przemianę, przezwyciężenie smutku i ostateczne podjęcie licznych, korzystnych dla Polski decyzji (Bąkiewicz, 2017b, s. 34–37, 105–107, 114–116, 119–121, 142–143, 150–152, 167–168, 175, 182–183, 198–203, 206).

Władcą ukazanym jednoznacznie pejoratywnie jest z kolei Zygmunt Stary. Autorka, zarówno w opowiadaniu *Bona – zło wcielone?*, jak i w *Zygmuncie, i kto tu rządzi?* przedstawia go jako monarchę starego, schorowanego, ale też leniwego i biernego. W jej wizji król woli odpoczywać niż interesować się sytuacją kraju, a podejmowanie istotnych decyzji pozostawia żonie. Bąkiewicz podkreśla również brak merytorycznego przygotowania władcy do pełnionej funkcji – Zygmunt Stary nie był przeznaczony do objęcia tronu (Bąkiewicz, 2017b, s. 35, 37, 119–121, 125; 2018a, s. 112, 125–127).

Warto zauważyć, że współcześnie postacię władców, szczególnie w opracowaniach historycznych, nie są oceniane jednoznacznie. Choćby w przypadku Władysława Warneńczyka zaznacza się, że w części źródeł historycznych jest on opisywany jako król aktywny i zaangażowany. Równie często jest to jednak zestawiane ze świadectwami aktów krzywoprzysięstwa władcy, a także z przedstawianiem kontrowersji i teorii dotyczących jego śmierci. Powoduje to niemożność jednoznacznej oceny Warneńczyka i niejednokrotnie prowadzi do traktowania go jako postaci symbolicznej (Obara-Pawłowska, 2021, s. 463–485). Inaczej oceniany bywa także Zygmunt Stary – zaznacza się, że na jego rządy wpływ miało ówczesne funkcjonowanie obdarzonej przywilejami szlachty. Grupa ta skutecznie doprowadzała do stanu, w którym król „miał związane ręce”. Wpływ na to miała również sytuacja finansowa państwa, a także liczne niepokojące króla wydarzenia rozgrywające się na arenie międzynarodowej. Wbrew niełatwym okolicznościom sprawowania przez Zygmunta I władzy udało mu się jednak zachować utrwaloną w świadomości stabilność i pokój w Rzeczypospolitej (Szapczyński, 2016, s. 231–251).

Również w przypadku Zygmunta Augusta ocena jego rządów nie jest jednoznaczna – w kontekście zawarcia unii polsko-litewskiej uznać go bowiem można za skutecznego stratega, który do tak przełomowej dla funkcjonowania państwa kwestii podszedł z rozwagą i cierpliwością docenianą również w tamtym czasie (Januszek-Sieradzka, 2011, s. 81–89).

Uwagi wymaga również ukazanie przez Bąkiewicz rządzących kobiet. Jako przykłady władczyń w twórczości autorki wymienić można Jadwigę Andegaweńską, Bonę Sforzę i Zofię Holszańską, przy czym dwie pierwsze z wymienionych pojawiają się w więcej niż jednym jej tekście. Kreacje każdej królowej realizują inny model kobiecości i zaangażowania w sprawę państwa.

Jadwiga Andegaweńska, jedyna kobieta-król opisana przez Bąkiewicz, występuje w powieści *Jadwiga kontra Jagiełło*. Poświęcone jest jej również opowiadanie *Kronika pisana igłą*. W obu tekstach przedstawiona została jako młoda dziewczyna, która sprawowanie rządów okupiła prywatnym szczęściem – nie dopuszczono do małżeństwa z przeznaczonym jej już w dzieciństwie i kochanym przez nią Wilhelmem Habsburgiem. Królowa godzi się z nową sytuacją (a potem też z małżeństwem z Jagiełłą) i swoją rolę odgrywa wręcz wzorcowo, co następuje jednak dopiero po gwałtownej i emocjonalnej reakcji. Jest władczynią bardzo wykształconą i oddaną Polsce, dba o interes kraju. W obliczu wyprawy wojennej przygotowuje się do niej nie tylko militarnie, ale również merytorycznie – czerpie swoją wiedzę zarówno z dostępnych źródeł, jak i od doświadczonych dowódców i taktyków. Do ostatniej chwili stara się nie dopuścić do bitwy, a gdy już do niej dochodzi, usiłuje zminimalizować straty. Dbą też o to, by przetrwała pamięć o odbytej wyprawie. Jednocześnie jest królową, której bliscy są poddani – chętnie spędza czas z nadwornymi hafciarkami, uczy się od nich, rozmawia z nimi i dzieli posiadaną wiedzą historyczną. Chwile smutku i złości łagodzi z kolei sprowadzanymi z całego świata „konfektami”, czyli ówczesnymi słodyczami (Bąkiewicz, 2017a, s. 54, 81–84, 96, 100–103, 122–123; 2018b, s. 12–15, 17–22, 24–25).

Inaczej prezentuje się podejście do rządów drugiej opisanej przez Bąkiewicz żony Władysława Jagiełły – Zofii Sołki Holszańskiej. Ona również przedstawiona jest jako kobieta silna i aktywna, jednak odmiennie od Jadwigi Andegaweńskiej. Angażuje się w panowanie w sposób dyskretny, raczej wpływając na decyzje męża niż podejmując samodzielne inicjatywy. Wyjątkiem jest sytuacja, gdy zagrożone jest bezpieczeństwo jej męża w trakcie wyprawy na Litwę, kiedy został rzekomo uwięziony. W *Litwinie na polskim tronie* Sołka reaguje natychmiastowo, zbierając oddział wojska i ruszając na pomoc mężowi. Podkreślona została również jej chęć zbliżenia się do poddanych – od razu po przyjeździe do Polski uczy się języka, a następnie zyskuje licznych przyjaciół, których obsadza na istotnych stanowiskach (Bąkiewicz, 2018c, s. 30, 32, 43, 119).

Równie zdecydowaną i wpływową władczynią jest Bona Sforza. Królowa od wieków była ofiarą „czarnej legendy” (Janeczek-Jabłońska, 2019, s. 13–14, 34–38, 53–58, 63–65, 79–80, 137–145, 191–196, 208, 209, 230–234), według której, jak wspomina w swoich tekstach autorka, oskarżana była o niegodziwy charakter, bycie złą żoną i matką oraz otrucie synowej, Barbary Radziwiłłówny. Bąkiewicz jawi się jako autorka zaangażowana w „odczarowanie” tak negatywnego wizerunku. Królowa opisana została zarówno w powieści *Zygmuncie, i kto tu rządzi?*, jak i w poświęconym jej opowiadaniu *Bona – zło wcielone*. Pisarka ukazuje władczynię jako

kobietę o włoskim, ognistym i niełatwym temperamentcie, ale jednocześnie bardzo oddaną mężowi i synowi. To właśnie troska o dobro bliskich jest motywacją władczyni do aktywnego rządzenia Polską. Dąży ona bowiem do zapewnienia obecnemu i przyszłemu królowi niezależności finansowej oraz odzyskania i wykorzystania do rozwoju państwa licznych zaniebanych królewskich ziem znajdujących się bezprawnie w rękach szlachty. Właśnie te działania wywołały ogromną niechęć do monarchini. Bąkiewicz podkreśla jednak, że były one skuteczne i stanowiły następstwo wszechstronnej wiedzy Sforzy i jej doświadczenia, z których chętnie korzystali Zygmunt Stary, posłowie oraz senatorowie. Udało jej się również wprowadzić wiele zmian dotyczących zarówno kulinariów, obyczajów dworskich, jak i wyglądu zamku (Bąkiewicz, 2017a, s. 35, 120–121, 142; 2018b, s. 112–119, 121–127, 132–134).

Przywołani w niniejszym tekście polscy władcy zostali przez Bąkiewicz zaprezentowani w prywatnych relacjach międzyludzkich – w związkach romantycznych, małżeńskich, braterskich czy rodzicielskich. Autorka ukazała również związane z opisanymi więziami emocje prezentowanych bohaterów. Jadwigę Andegawieńską czytelnicy poznają aż w dwóch relacjach romantycznych – z Wilhelmem Habsburgiem oraz Władysławem Jagiełłą. Zaprezentowane także zostały odczucia towarzyszące władczyni podczas przymusowego rozstania z ukochanym. Młodziutka królowa nie podporządkowała się bowiem narzuconemu jej losowi. Autorka opisuje, jak krzycząc i płacząc próbuje siekierą rozbić zamkową bramę, by dostać się do ukochanego. Przedstawiona sytuacja wzbudza współczucie i pozwala zobaczyć w królowej zwykłą dziewczynkę zmuszoną poświęcić dla dobra ojczyzny to, co dla niej cenne. Aby jednak złagodzić nieszczęście Jadwigi, Bąkiewicz przedstawia jej późniejsze małżeństwo jako zgodne i szczęśliwe – para nie tylko dzieli swoje powinności, ale równie chętnie spędza wspólnie wolny czas, polując i prześcigając się w liczbie upolowanych zwierząt (Bąkiewicz, 2017a, s. 33–42, 81–84).

Podobnie przedstawione zostało małżeństwo Jagiełły i Sońki – małżonkowie są dobrze dobrani, chętnie spędzają czas na polowaniach i słuchają śpiewu słowików. Ich relacja nie jest jednak kryształowa – cieniem kładą się na niej plotki o cudzołóstwie Holszańskiej, które doprowadzają do skandalu i ostatecznego złożenia przez królową przysięgi oczyszczającej (Bąkiewicz, 2018c, s. 29, 43–44). Również małżeństwo Bony i Zygmunta Starego jest szczęśliwe – królowa dba o chorującego męża. Pilnuje, by ten się nie męczył, dostawał do jedzenia swoje ulubione potrawy i słuchał przyjemnej muzyki poprawiającej mu humor. To dla niego angażuje się w rządzenie krajem i wprowadzanie reform. Z kolei król bezgranicznie jej ufa i powierza podejmowanie istotnych decyzji, a także pozwala na robienie tego, co ją uszczęśliwia, np. na kupowanie koni (Bąkiewicz, 2018a, s. 112, 122, 125–127). Mniej uwagi Bąkiewicz poświęca relacji Zygmunta Augusta i Barbary Radziwiłłówny – skupia się raczej na żałobie króla po śmierci małżonki. Jednak wspomnienie, że małżeństwo zostało zawarte wbrew możnowładcom i królowej Bonie, ogrom żalu po przedwczesnej śmierci żony, a także desperackie próby przywołania jej ducha pozwalają sądzić, że również ten mariaż był w oczach autorki szczęśliwy (Bąkiewicz, 2017b, s. 98–99, 106–107, 119, 140–143, 182–183, 193–197).

Bąkiewicz ukazuje też polskich władców w relacjach rodzicielskich. Władysław Jagiełło w jej twórczości jest kochającym ojcem. Cieszy się z narodzin syna i chce zapewnić potomstwu to, co najlepsze, w tym pewną pozycję dziedzica. Także Sońce zależy, by któryś z synów został w przyszłości królem. Troszczy się o nich, tęskni za nimi, gdy przebywa poza Polską, i spędza

z nimi czas. Oprócz synów Holszańska ma również pasierbicę – Jadwigę, córkę Jagiełły z poprzedniego małżeństwa. Relacja ta jest u Bąkiewicz odwróceniem utrwalonego w kulturze toposu złej macochy. To Jadwiga nie lubi macochy i robi wszystko, by utrudnić jej życie. Jej niechęć doprowadza zresztą do oskarżenia królowej o otrucie królowny, gdy ta przedwcześnie umiera. Autorka ociepla jednak wizję tej trudnej relacji, zaznaczając, że przed śmiercią Jadwigi między macochą a pasierbicą dochodzi do zgody (Bąkiewicz, 2018c, s. 29, 34, 40–43).

Niełatwa jest, według Bąkiewicz, relacja Bony Sforzy z Zygmuntem Augustem (jego kontakt z Zygmuntem Starym nie został opisany nawet epizodycznie). Królowa została przedstawiona jako matka dbająca o dobro syna, chcąca zapewnić mu niezależność finansową i królewską pozycję, stąd koronowanie go jeszcze za życia ojca. Jednocześnie trudny i zaborczy charakter Bony Sforzy doprowadza do konfliktu z synem, a ostatecznie do opuszczenia przez nią Polski (Bąkiewicz, 2017b, s. 35, 115, 120–121, 142).

W twórczości Bąkiewicz możemy wskazać liczne cechy charakterystyczne współczesnej literatury historycznej skierowanej do dzieci, a także stwierdzić, że realizuje ona prymarnie dla tego typu utworów funkcje. Napisana jest przystępnym językiem, wykorzystuje różnorodne formy komizmu (również w warstwie graficznej), przybliża wybrane fragmenty dziejów Polski, a także sylwetki poszczególnych królów i królowych kraju. Czyni to w sposób atrakcyjny dla najmłodszych – bohaterowie historyczni nie są w jej tekstach odległymi, prawie fikcyjnymi postaciami z kart podręczników szkolnych. Zamiast tego są ludźmi „z krwi i kości” – przeżywają niełatwe nieraz emocje, są otoczeni ukochanymi osobami, z którymi tworzą różnorodne relacje (także rodzinne i przyjacielskie), mają swoje przyzwyczajenia, nawyki i zainteresowania, a jednocześnie pełnią najważniejszą funkcję w państwie, choć – jak podkreśla Bąkiewicz – robią to (z różnych względów) nie zawsze skutecznie i wartościowo. Warto zauważyć, że tak licznie występujące opisy stanów emocjonalnych oraz wydarzeń i relacji nieoficjalnych prezentowanych władców prowadzą do stworzenia przez autorkę swego rodzaju fikcji historycznej. Celem takiego zabiegu wydaje się jednak chęć aktywizacji odbiorcy danej powieści czy opowiadania. Takie prowadzenie fabuły pozwala bowiem na zwiększenie w oczach niedorosłego czytelnika atrakcyjności zarówno samego tekstu literackiego, jak i przedstawianych wydarzeń, a samej Bąkiewicz – na przyjęcie pozycji popularyzatorki zarówno literatury, jak i nauki, jaką jest historia.

Skupienie na aspektach prywatnego życia przywoływanych postaci nie tylko umożliwia przełamanie wielkich narracji, ale jest także sposobem na swoiste zwiększenie dynamiki prezentowanych wydarzeń historycznych, dodanie do nich napięcia, a w konsekwencji zwiększenie zaangażowania odbiorcy. Stymulowany w ten sposób aktywny odbiór tekstu może być również bodźcem do wnikliwej interpretacji przedstawionego momentu dziejowego – łączy bowiem opisywane decyzje polityczne władców z ich emocjami, uczuciami i relacjami z życia prywatnego, co wyraźnie ukazuje dziecięcym odbiorcom realne kształtowanie się historii. W ten sposób Bąkiewicz wprowadza czytelników nie tylko w rolę biernych adresatów swoich powieści czy opowiadań, ale też swego rodzaju partnerów. Powierza im zadania podobne do tych, jakie realizują główni fikcyjni bohaterowie jej tekstów – są odkrywcami historii, którzy porównują dawny świat ze współczesnością i dostrzegają, że mimo upływu czasu ludzkie emocje pozostają niezmiennie.

Bibliografia podmiotowa

- Bąkiewicz, G. (2017a). *Jadwiga kontra Jagiełło*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Bąkiewicz, G. (2017b). *Zygmuncie, i kto tu rządzi?*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Bąkiewicz, G. (2018a). *Bona – zło wcielone?*. W: G. Bąkiewicz, K. Szymeczko, P. Wakuła, *Od morza do morza. 10 opowiadań z czasów Jagiellonów* (s. 112–136). Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Bąkiewicz, G. (2018b). *Kronika pisana igłą*. W: G. Bąkiewicz, K. Szymeczko, P. Wakuła, *Od morza do morza. 10 opowiadań z czasów Jagiellonów* (s. 5–26). Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Bąkiewicz, G. (2018c). *Litwin na polskim tronie*. W: G. Bąkiewicz, K. Szymeczko, P. Wakuła, *Od morza do morza. 10 opowiadań z czasów Jagiellonów* (s. 27–46). Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Bąkiewicz, G. (2018d). *Magik przyjechał*. W: G. Bąkiewicz, K. Szymeczko, P. Wakuła, *Od morza do morza. 10 opowiadań z czasów Jagiellonów* (s. 67–90). Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Bąkiewicz, A. (2023). *Ada i sześć palców Warneńczyka*. Łódź: Wydawnictwo Literatura.
- Bąkiewicz, G. (2025). Wiadomość mailowa (online), korespondencja prywatna do: H. Olszewska, cyt. 25.08.2025.
- Wydawnictwo Nasza Księgarnia, post zapowiadający premierę powieści G. Bąkiewicz *W co wierzyliście Słowianie*. Pobrane z: <https://www.facebook.com/share/p/1FUQZ3qBWB/> (dostęp: 7.09.2025).

Bibliografia przedmiotowa

- Baluch, A. (2003). *Od ludus do agora. Rozważania o książkach dla dzieci i młodzieży i o sposobach lektury, które wiodą od zabawy do poważnej rozmowy o literaturze*. Kraków: Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej.
- Berkan-Jabłońska, M. (2024). Łódź w polskiej powieści młodzieżowej XXI wieku. *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Litteraria Polonica*, 68 (1), 185–205.
- Białek, J. (1961). Literatura dziecięca okresu międzywojennego na tle ówczesnych kierunków pedagogicznych. *Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie. Historia i teoria nauczania języka polskiego*, 12, 77–97.
- Cieślakowski, J. (1985). *Literatura osobna*. Wybór R. Waksmund, Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Czajka-Anyska, A. (2025). *Moc pisania*. Warszawa: Moc Media.
- Czechowski, J. (2007). Funkcje edukacyjnej literatury dla dzieci i młodzieży. *Kultura i Edukacja*, 2, 7–21.
- Gwadera, M., Pytlos, B. (2014). Przemiany powieści historycznej dla młodzieży w latach 1945–1980. W: K. Heska-Kwaśniewicz, K. Tałuc (red.), *Literatura dla dzieci i młodzieży* (s. 98–115). T. 4. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Janeczek-Jabłońska, E. (2019). *Staropolskie kobiety władzy w historiografii polskiej doby zaborów*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Januszek-Sieradzka, A. (2011). Ku „jednej nieróżnej Rzeczypospolitej”. Król Zygmunt August wobec idei unii polsko-litewskiej. *Roczniki Humanistyczne*, 59 (2), 81–98.
- Joncek, M. (2020). Kto lepiej rządził Polską, czyli na tropie królów, historii i... smaku landrynek (o emocjach w powieści *Jadwiga kontra Jagiełło* Grażyny Bąkiewicz). *Filoteknos*, 10, 334–341.
- Kosyl, C. (2005). Nazwy własne w literaturze pięknej. W: E. Rzetelska-Feleszko (red.), *Polskie nazwy własne. Encyklopedia* (s. 363–387). Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.

- Kozłowska, E. (2013). Bohater dziecięcy w lekturze szkolnej (na wybranych przykładach). *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Rzeszowskiego. Seria Filologiczna*, 79, 42–53.
- Krzemieniecka, L. (1949). *O wielkim Stalinie*. Warszawa: Nasza Księgarnia.
- Krzemieniecka, L. (1952). *Lenin wśród dzieci*. Warszawa: Czytelnik.
- Leszczyński, G. (2012). *Książki pierwsze. Książki ostatnie? Literatura dla dzieci i młodzieży wobec wyzwań nowoczesności*. Warszawa: Wydawnictwo SBP.
- Łazarska, D. (2022). Bohaterowie prozy dla dzieci i młodzieży oraz ich wpływ na młodych odbiorców. *Filoteknos*, 12, 161–173.
- Michalska, M. (1950). *Hela będzie traktorzystką*. Warszawa: Książka i Wiedza.
- Michułka, D. (2020). Literatura – historia – edukacja. Spotkania z przeszłością we współczesnych polskich narracjach dla dzieci i młodzieży. *Oblicza Komunikacji*, 12, 433–450.
- Michułka, D. (2023). Solidarność, wspólnota i etyka w kontekście humanistyki zaangażowanej (współczesne powieści historyczne dla młodego odbiorcy jako przykłady literatury sprawczej). *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio N*, 8, 311–328.
- Morawska, I. (2022). Literackie kreacje postaci historycznych w cyklu książek dla młodych czytelników *Zdarzyło się w Polsce. Filoteknos*, 12, 333–344.
- Obara-Pawłowska, A. (2021). Pamięć o bitwie pod Warną w polskich źródłach historiograficznych do końca XVI wieku. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Historyczne*, 148 (3), 463–485.
- Rybak, K. (2021). Zagłada (nie) dla dzieci. Nadużycia w polskiej literaturze dziecięcej XXI wieku. *Zagłada Żydów. Studia i Materiały*, 17, 376–398.
- Skoczyła-Krotyla, E. (2017). Potencjał aksjologiczny książki „A u nas w domu. Opowieści dzieci fabrykanta”. *Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce: Kwartalnik dla Nauczycieli*, 12, 133–144.
- Skotnicka, G. (2002). Powieść historyczna. W: G. Leszczyński, B. Tylicka (red.), *Słownik literatury dziecięcej i młodzieżowej* (s. 316–319). Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich.
- Szapczyński, P. (2016). Porównanie Zygmunta III z Zygmuntem I. Na marginesie książki Jerzego Besali. *Zygmunt I Stary i Bona Sforza*, Poznań 2012, Zysk i S-ka, ss. 730. In *Gremium. Studia nad Historią, Kulturą i Polityką*, 10, 231–251.
- Wądolny-Tatar, K. (2019). Znakowanie ziemi: proza historyzująca Grażyny Bąkiewicz (na podstawie powieści *Mówcie mi Bezprym*). W: A. Czabanowska-Wróbel, K. Zabawa (red.), *Żywioty w literaturze dziecięcej: ziemia* (s. 75–92). Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Wądolny-Tatar, K. (2020). W splocie z przeszłością. Historiografia w literaturze dla dzieci i młodzieży w XXI wieku w perspektywie nowej humanistyki. *Przestrzenie Teorii*, 34, 267–289.
- Wądolny-Tatar, K. (2021). (O)presja imienia: powieść *Mówcie mi Bezprym* Grażyny Bąkiewicz. W: *eadem, Narracje (re)konstrukcyjne, narracje interwencyjne, literackie reprezentacje dzieciństwa* (s. 27–45). Warszawa: Wydawnictwo Naukowe i Edukacyjne SBP.

Historical heroes in children's literature on selected rulers from the Jagiellonian dynasty in the works of Grażyna Bąkiewicz

Summary

The aim of this article is to show the tendency to create historical characters in contemporary literature on historical topics for young readers. These characters are presented on the basis of selected novels and short stories by Grażyna Bąkiewicz. The discussion is preceded by a brief theoretical introduction concerning the individual functions, categories and characteristics of texts for the youngest readers, which are key to historical children's literature.

Słowa kluczowe: Grażyna Bąkiewicz, literatura dla dzieci, literatura historyczna, postać historyczna, kreacja

Keywords: Grażyna Bąkiewicz, children's literature, historical literature, historical figure, creation